

N:o 29.

Af Herr J. Otterström: Om förändrad disposition af åtskilliga för folkskolorna anvisade anslag samt om folkskolestadgans omarbetning.

Första § af vår folkskolas grundlag fick den liberala lydelsen, att i hvarje stadsförsamling och hvarje socken på landet bör finnas minst en, helst fast, skola med vederbörligen godkänd lärare. Men för att icke detta "bör" skulle kunna tolkas såsom ett *skall*, skyndade man att i samma andetag tillägga: "såsom undantag härifrån må dock tvänne eller flera till samma pastorat hörande stadsförsamlingar eller socknar på landet kunna sig om en skola förena."

Med denna legaliserade frihet kunde visserligen stora pastorater länge undandraga sig att upprätta någon skola; med denna frihet kunde långt flera stora pastorater släpa sig fram med en enda ambulerande skola för flera hundra barn inom skolåldern. Ett pastorat i Calmar län hade till 1865 och har väl kanske ännu med 8,000 människor och 1,000 R:dr i folkskoleafgift blott en enda egentlig folkskola och icke ett enda skolhus. Jag vill dock ingalunda klandra lagstiftningen för den tiden. Den var vis och riktig, då man nemligen menade sig kunna öfverlemna skolan att ensamt bekostas af kommunen; ty magtspråk skulle hafva förqväft barnet i födseln, då man ej var färdig att genast försäkra det om kraftig uppfostringshjälp.

Ännu är dock lagstiftningen i samma punkt oförändrad, oaktadt Staten tid efter annan gifvit en försvarlig uppfostringshjälp åt den unga skolan, och då må väl kunna sättas i fråga, om ej förändrade förhållanden påkalla en förändrad lag.

Man började redan 1845 inse, att folkskolan skulle stadna i växten, om ej Staten kraftigt understödde den, och man anslog derföre halfva personliga skyddsafgiften, då uppgående till 447,209 R:dr och dertill särskildt 30,000 R:dr, eller nära en half million, att årligen utgå till kommunerna såsom bidrag för folkskolans utvidgning. Detta var för folkbildningens vänner ett handtag att glädja sig åt, men för många kommuner, som med minsta kostnad ville göra det minsta, blef det en utväg att undandraga sig hvarje tillskott med att begagna den frihet, som var i lagens första § medgifven och så hålla skolan nere.

För alla mindre, lagom stora skoldistrikter var hjälpen en obetydlighet, 30 å 50 R:dr. Den var äfven en ringa hjälp för alla större och folkrika församlingar, som önskade att organisera skolan någorlunda för behofvet, ty med den hjälpen fingo de ändå sjelfva draga det drygaste lasset. Men för alla stora och folkrika församlingar, som med minsta kostnad ville göra det minsta, blef detta Statens sätt att understödja folkskolan ett hinder för dess utveckling. Från 1856 har det i motioner och anföranden till Riksdagens protokoll framlagts bevis för den faktiska sanningen, att många kommuner sålunda kunnat släpa sig fram med att hålla sitt skolverk nere, undandragande sig hvarje tillskott, ja på Statens anslag samlande kassa.

Jag sade, att detta understöd af Staten var en ringa hjälp för alla kommuner, som sträfvade att organisera sin skola för behofvet. Man har derföre gifvit vid riksdagarne 1856, 1859, 1862 och 1865 ständigt förhöjda nya anslag, men på ett sätt, som gör, att denna nya hjälp icke kommer dem till godo, som med att hålla skolan tillbaka vilja intet eller obetydligt tillskjuta, utan dem allena, som för skolans utveckling vilja sjelfve dertill bidra, helst allmänna erfarenheten bekräftar, att det är en absolut omöjlighet att blott med folkskolemedlen, om de ock fördubblades, kunna betäcka ens halfva utgiften för skollärares kontanta aflöning, der folkskolan är någorlunda tillräcklig för behofvet. Genom detta direkta sätt att understödja folkskolan har Staten mäktigt bidragit till dess utveckling, emedan man vid delaktigheten i dessa nya anslag fästat vilkor, som icke äro fästade vid anslaget af den personliga skyddsafgiften.

De för folkskolan menliga följderna af sättet att understödja kommunerna medelst anslag af den personliga skyddsafgiften äro långt ifrån öfvervunna. De skola mångenstädes hänga kvar, så länge understödet får utgå på det sättet, utan förändring af 1 § i lagen.

Jag vädjar till 1868 års Riksdag, om något kan vara bedräfligare för en folkbildningens vän, än det, att af Ecklesiastik-ministerns meddelade redogörelse i bilagan N:o 7 till Kongl. Maj:ts Proposition om Statsverket förnimma, att ännu i dag, efter 25 års arbete och uppoffring af Staten, en församling kan finnas med öfver 3,000 innevånare och öfver 480 R:dr årligen af personliga skyddsafgiften, utan att hafva mer än en enda folkskola utan småskola; att en annan församling med 2,480 innevånare och 398 R:dr årligen af personliga skyddsafgiften kan fritt få släpa sig fram med en enda ambulerande skola; att en tredje församling med 5,500 innevånare och 659 R:dr af personliga skyddsafgiften kan få ockra på Staten med att inskränka sig till en enda egentlig skola o. s. v. Här synes mig från Statens synpunkt icke längre vara folkfrihet att respektera, här synes mig vara frihetens motsats att afvärja, ty det gäller dock släktets uppfostran. Här synes mig nödigt, att dessa församlingar komma i samma förhållande till Staten som alla

andra, såväl med afseende på förmånen af Statens anslag, som med afseende på Statens kontroll.

Det låter ju som en paradox, att det i närvarande stund för den stora mängden af kommuner är alldeles likgiltigt, om man i årlig folkskoleafgift har 9 eller 199 R:dr. Och likväl är detta en matematisk sanning, ty i begge fallen får kommunen genom folkskoleafgiften och det särskilda anslaget hälften och får tillskjuta hälften af folkskolelärarens lön från 400 till 500 R:dr. Siffran visar det tydliga:

A.	Skoldistrikt får af Staten i folkskoleafgift	9 R:dr.
	måste tillskjuta lika mycket eller	9 ”
	Af resten 382 i folkskolelärarens minimilön 400 R:dr fås af Staten	
	hälften	191 ”
	då kommunen måste tillskjuta hälften	191 ”
		Summa 400 R:dr.
B.	Distrikt får af Staten i folkskoleafgift	199 R:dr.
	måste sjelf tillskjuta lika mycket	199 ”
	Af resten 2 R:dr i minimilönen fås hälften af Staten	1 ”
	och kommunen tillskjuter hälften	1 ”
		Summa 400 R:dr.

Höjer församlingen skollärarens lön öfver 400 ända till 500 R:dr, så inträffar detsamma, att hvardera parten, Staten och kommunen, bidrager med jemnt hälften, folkskoleafgiften inberäknad. När nu så är förhållandet med alla kommuner, som hafva sitt skolverk ordnad någorlunda för behovet, så finner man tydligen häraf, att inga andra kunna hafva förmån af understödet särskildt genom folkskoleafgiftens belopp, än i allmänhet sådana stora kommuner, som vilja göra det minsta med intet tillskott, eller med ett tillskott mindre än hälften af minimilönen.

Om således anslaget af personliga skyddsafgiften indroges, och i stället samma belopp ansloges på ordinarie stat med öfriga anslag, så skulle ju deraf mycket trassel undvikas och ett stort hinder undanröjas för folkskolans utveckling i många större och folkrikare församlingar. Alla skulle af Staten få samma belopp för skola med samma lön för läraren, och alla skulle komma under samma Statens kontroll. Det skulle för ingen kommun blifva ansedt till vinst att hålla sin skola nere, utan alla skulle i anslaget hafva samma eggelse, emedan alla finge del i Statens anslag i samma förhållande af tillskott.

Härmed skulle ock bortfalla mycket af det godtycke, som råder i fråga om delaktighet i anslagen, emedan grunderna och vilkoren äro så sväfvande, att den ene lägger det, en annan ett annat till grund för sitt anspråk vid ansökningen. Den ene menar, att han, utan afseende på hvad skolan för öfrigt kostar kommu-

nen, bör räkna folkskoleafgiften såsom tillgång för lärarelönens bestridande, en annan tager folkskoleafgiften såsom tillgång för skolans utgifter i allmänhet och den sednare kommer sålunda till högre anspråk än den förre.

Med bibehållande af anslaget genom "folkskoleafgiften" kan omöjligen full rättvisa upprätthållas, äfven af det skäl att, sedan delaktigheten i Statens anslag blifvit vunnen, folkskoleafgiften i den ena kommunen genom folkökning och stigande välmåga kan betydligt stiga, hvaremot den i en annan kommun genom afkortning för bristande tillgång kan reduceras till hälften, utan att Statens bidrag derigenom ökas eller minskas, hvarigenom åter den rike vinner och den fattige förlorar.

Förhållandet mellan folkskolan och småskolan med afseende på Statens anslag är icke mindre sväfvande, ett stående studium för skolstyrelserna, ett oafslutligt ämne för villrådighet. Vill man i Ecklesiastik-ministerns åberopade, eljest sarkrika och upplysande redogörelse vinna klarhet i denna punkt, så träffar man den svårigen. Der säges: "Under det Staten gifver till de egentliga folkskolorna ett lika belopp emot församlingens bidrag, lemnar den för en småskola blott hälften af hvad församlingen sjelf tillskjuter."

Väl vet jag, att en och annan för sitt anspråk på Staten lagt till grund för beräkningen allt hvad församlingen bidragit till sin egentliga folkskola samt deraf bekommit hälften af Staten, såsom af "redogörelsen" bör följa. Men jag med många andra hafva så uppfattat Riksdagens åsigt och Regeringscirkulären i ämnet, som skulle vi endast hafva rätt att få hälften af hvad församlingen bidrager till *skollärarelönen* till 500 R:dr högst, i enlighet med den här förut uppställda sifferkalkylen. Om jag deri får hafva rätt, som jag tror, då blir talet om folkskolans förmån framför småskolan blott ett förvillande talesätt. Ty då folkskolelärarens kontanta laga lön icke kan utgöra mer än på sin högsta höjd $\frac{2}{3}$ af hvad skolan årligen kostar, och om man af Statens anslag icke får beräkna bidraget öfver hälften af lönen, folkskoleafgiften deri inberäknad, så torde deraf klarligen följa, att församlingen måste bidraga med $\frac{2}{3}$ af skolans årliga kostnad, eller just i samma proportion som gäller för småskolan, för hvilken man får en tredjedel af hela kostnaden, ifall man är ute i läglig sid. Men här möter mer än eljest svårigheten att kontrollera kostnadsuppgifterna, så att Staten kan få betala kanske allt hvad skolan i verkligheten kostar, då ingenting är stadgadt med afseende på sättet för eller beloppet af småskolelärarens aflöning. Talande exempel skulle kunna framdragas, om ej Romarens regel hindrade.

I hvad jag nu anfört ligger min önskan att få föreslå:

- a) att Staten må indraga anslaget från år 1845 af halfva personliga skyddsafgiften, som hittills utgått till kommunen under namn af folkskoleafgift nu beräknadt till 640,000 R:dr;

- b) att, med bibehållande af de förut på ordinarie stat uppförda anslagen:

till seminarierna	90,000:
— stipendier	45,000:
— inspektionen	40,000:
— undervisningsmaterielen	10,000:
— högre folkskolan	10,000:
— småskolorna	150,000:

hittills utgående anslagen till förbättring af folkskolelärarnes lön, tillsammans utgörande 150,000 Rdr, må förhöjas med ett den indragna skyddsafgiften motsvarande belopp och på ordinarie stat uppföras med 790,000: samt att det på extra stat till medellösa församlingar uppförda anslaget må fortfarande utgå med 20,000 R:dr;

- c) att hvarje skoldistrikt för hvarje sin egentliga folkskola må erhålla såsom bidrag till skollärares afföring hälften af skollärares lön af kommunen, från 400 till 500 R:dr räknadt, utom kofoder, husrum, vedbrand och planteringsland;
- d) att det afdrag, som nu af anslaget utgår såsom församlingarnes bidrag till folkskolelärarnes pensionering, må äfven hädanefter af anslaget utgå för samma ändamål;
- e) att Folkskolestadgan den 18 Juni 1842 må underkastas en omarbetning, så att ändamålet med Statens uppoffring för folkskolan må bättre tillgodoses, och reda, enkelhet och klarhet i alla folkskolans förhållanden till Staten vinnas.

Jag behöfver ej erinra derom, att ingen förökad kostnad för Staten uppkommer genom detta förslags antagande, att alla församlingar, som hafva sin skola ordnad någorlunda för behovet, få hvad de nu få af Staten genom folkskoleafgiften och särskilda anslag, samt att äfven öfriga församlingar derigenom få samma förmån, i den mån de vilja ordna äfven sin skola någorlunda för behovet.

Då med denna motion intet nytt anslag begäres, utan blott en konvertering af ett redan gifvet, anhålles att motionen må remitteras till det särskilda Utskott, som får sig skolans ärenden anförtrödda, och om hvars tillsättande jag anhåller.

Stockholm den 23 Januari 1868.

J. Otterström.